

Nr 311

Av herr **Hermansson m. fl.**, om vissa åtgärder för ökad företagsdemokrati.

(Lika lydande med motion nr 281 i Första kammaren)

Nu gällande aktiebolagslag härrör från år 1944. Förslag om ny lag om aktiebolag framlades av lagberedningen år 1941 (SOU 1941: 9). Redan i inledningen till förslaget underströks att behovet av en reform av aktiebolagsrätten var en allmän företeelse som framträtt i en rad länder. Man hänvisade till att den allmänna ekonomiska utvecklingen medfört betydelsefulla förändringar i de företagsekonomiska förhållanden, som legat till grund för de tidigare lagarna på aktiebolagsrättens område. Särskilt nämns koncernväsendet, vilket medfört förändringar särskilt beträffande de större ekonomiska företagens organisation och verksamhetsformer. Vidare anfördes: "De djupgående förändringar i ekonomiska, sociala och politiska åskådningar som så småningom ägt rum hava också i olika avseenden betydelse för aktiebolagsväsendet. Den dominerande ställning aktiebolaget såsom företagsform äger i vår tids ekonomiska liv har medfört, att hänsyn även till andra intressen än dem som förut särskilt skyddats av aktiebolagslagstiftningen måste beaktas. Ett sunt aktiebolagsväsen är sålunda på grund av antalet hos aktiebolagen anställda arbetare och tjänstemän av stor betydelse för folkförsörjningen, och såväl staten som kommunerna hava av fiskaliska hänsyn ett omedelbart intresse i aktiebolagens verksamhet."

Om den åskådning som legat till grund för lagberedningens förslag till aktiebolagslag anförde denna: "I sitt arbete har beredningen letts av den uppfattningen, att det nutida aktiebolagets uppgift icke är begränsad till att vara ett instrument för privatekonomisk vinning utan att det — i överensstämmelse med nutida social åskådning — har att fylla en viktig funktion i hela näringslivets och folkförsörjningens tjänst."

De snart trettio år som gått sedan lagberedningen framlade förslaget till aktiebolagslag har medfört ytterligare stora förändringar på de områden som beredningen nämner. Koncentrationen och centralisationen av kapital har fortsatt i starkt ökat tempo, som nyligen belysts i koncentrationsutredningens betänkanden. Aktiebolagen har fått en ännu starkare ställning än tidigare inom näringslivet. Djupgående förändringar har ägt rum i de ekonomiska, sociala och politiska åskådningarna. Den uppfattning som framfördes redan av lagberedningen för nära tre årtionden sedan, att det

nutida aktiebolagets uppgift icke kunde begränsas till att vara ett instrument för privatekonomisk vinning utan att det hade att fylla en viktig funktion i samhällets tjänst, har vunnit ökad anslutning.

Men verkligheten har icke förändrats i enlighet med det önskemål som ligger uttryckt i denna uppfattning. Ett fåtal finansfamiljer och finansgrupper — varav de mäktigaste är grupperade omkring de tre stora affärsbankerna — behärskar avgörande delar av näringslivet. De flesta aktiebolag är privatägda och deras uppgift är att vara instrument för privatekonomisk vinning. Detta kapitalistiska ägande av produktionsmedlen och tillägnande av profit står i en allt skarpare motsättning till produktionsprocessens alltmera samhälleliga karaktär.

Den aktiebolagslag som antogs år 1944 innebar en modernisering av gällande rätt på detta område. Men denna lag är enligt vår mening nu föråldrad och motsvarar varken de aktuella förhållandena inom företagsväsendet eller de berättigade krav som ställs från löntagarnas och samhällets sida. En revision är nödvändig.

1 § i aktiebolagslagen lyder: "De, som vilja med ett av dem tillskjutet, i visst antal lotter (aktier) fördelat kapital idka verksamhet i bolag utan att personligen ansvara för därav uppkommande förbindelser, äga, på sätt i denna lag sägs, bilda aktiebolag."

Dessa satsar torde icke ha gett en korrekt definition av de moderna aktiebolagen ens när de skrevs och gör det ännu mindre i dag. Givetvis förekommer fortfarande mindre aktiebolag på vilka definitionen i 1 § aktiebolagslagen kan vara tillämplig, men detta är ju icke den dominerande formen för aktiebolagsväsendet. Detta är i stället det stora aktiebolaget, som säljer sina aktier på marknaden, vanligen fondbörsen. Det torde knappast kunna sägas t. ex. om majoriteten av de 61 500 aktieägarna i AB Svenska kullagerfabriken att de "vilja med ett av dem tillskjutet kapital idka verksamhet i bolag utan att personligen ansvara för därav uppkommande förbindelser". Majoriteten av aktieägarna har i realiteten ingen möjlighet att utnyttja de rättigheter som enligt aktiebolagslagen tillkommer dem. De har placerat sina pengar i aktier för att erhålla en viss inflationssäkring, för att erhålla en förmögenhetsökning, för att erhålla en viss utdelning eller av annat liknande motiv. I princip skiljer de sig icke från obligationsägare.

Den avgörande makten i de stora aktiebolagen ligger hos en mycket liten grupp stora aktieägare, som innehar majoriteten på bolagsstämmorna och tillsätter styrelse och direktion. För dessa dominerande kapitalgrupper — se beskrivningen i koncentrationsutredningens betänkanden och annan liknande litteratur — är aktiespridningen ett medel dels för att kunna förfoga över så stora mängder främmande kapital som möjligt, dels

för att med en relativt liten insats kunna bevara makten över företaget. Ju större aktiespridning, dess mindre är den post av aktier som behövs för att kontrollera företaget.

Avgörande för finanskapitalets och storfinansgruppernas uppkomst är givetvis ekonomiska processer. Det är emellertid heller ingen tvekan om att nu gällande aktiebolagslag underlättar för de stora finanskapitalistiska grupperna att vinna och befästa ett dominerande inflytande inom det ekonomiska livet.

Ännu mera avgörande betydelse än maktförhållandena mellan olika grupper av aktieägare måste emellertid tillmätas frågan om de i företaget anställas liksom om samhällets inflytande. Här har en betydande förskjutning i åsikterna ägt rum under de årtionden som gått sedan aktiebolagslagen antogs.

Allt oftare påpekas hur beroende företagen är av allmän service i fråga om utbildning, forskning, hälsovård, byggande av bostäder, gator och vägar etc. Samhället svarar i själva verket för större delen av de kapitalinsatser, som krävs för att ett företag skall kunna fungera. Men den avgörande bestämmanderätten över företaget finns inte hos samhället, utan ligger hos en liten grupp av kapitalägare och företagsledare. Riktigheten av en sådan ordning ifrågasätts alltmera.

De anställdas arbetsinsatser är avgörande för företagets verksamhet. Utan insatser av arbetare och tjänstemän kan företaget inte existera en dag. Det kapital som samlats i företagen i form av byggnader, maskiner, råvarutillgångar, lager, likvida medel o. s. v. härrör till hela den del som överskjuter det ursprungliga aktiekapitalet från de anställdas arbetsinsatser. Men dessa har ingen rätt att bestämma över dessa frukter av det egna arbetet. Över dem bestämmer i stället gruppen av kapitalägare och företagsledare. Mot dessa förhållanden inom företagen, d. v. s. mot avsaknaden av demokrati, vänder sig allt flera arbetare och tjänstemän samt kräver avgörande förändringar.

Vi skall inte i detta sammanhang ta upp hela diskussionen om åtgärder för att skapa en verklig företagsdemokrati inom företagen. Den fackliga och politiska arbetarrörelsen har strävat efter att såväl genom avtal som genom lagstiftning vinna ett ökat inflytande för de anställda. Vissa framsteg har gjorts, men dessa har icke kunnat ändra de avgörande maktförhållandena inom företagen.

Fullständig företagsdemokrati förutsätter enligt vår uppfattning att alla som arbetar i ett företag har rätt att delta i val av företagsledning och i utformningen av företagets allmänna politik. En första målsättning bör vara att de anställda genom företagsnämnderna och de fackliga organisationerna erövrar medbestämmande över driftbudget, personalpolitik (re-

krytering, utbildning, urval, befordran och omflyttningar), rationaliseringar och produktionsförändringar, företagshälsovård och arbetarskydd. Företagsnämnden utvecklas till den samordnande institution, där företagets politik (investeringar, vinstens användning o. s. v.) blir föremål för information och diskussion innan beslut fattas. En sådan ordning bör omedelbart genomföras i statliga, kommunala och kooperativa företag. De allmänägda företagen bör vara mönsterföretag för utvecklingen av företagsdemokratin.

Samtidigt med denna förändring av den praktiska och dagliga ledningen av företagen bör den formella bestämmanderätten över företagen ändras. Den nuvarande aktiebolagslagstiftningen bör revideras. I stället för bolagsstämman bör träda en företagsstämma sammansatt av representanter för de anställda och samhällsinstanserna (under en övergångstid eventuellt även för kvarstående privata kapitalägare).

En vidare målsättning är att organ valda av de anställda helt övertar företagsledningens funktioner. Strävandena att genomföra företagsdemokrati måste för att framgångsrikt kunna förverkligas gå parallellt med kampen för ekonomisk demokrati, samhällsägande av de stora företagen och folkstyre på samhällslivets alla områden.

Vi hyser givetvis inga illusioner om att förändringar i aktiebolagslagstiftningen, som nu är möjliga att få genomförda, skulle vara av avgörande betydelse i kampen för ett verkligt inflytande för de anställda i företagen. Detta är till sin avgörande del en maktfråga. Men redan en diskussion som visar den nuvarande aktiebolagslagens bristande överensstämmelse med de verkliga förhållandena inom företagen men framför allt med de värderingar som finns bland de anställda kan bidra till att befordra den nödvändiga rörelsen för att få till stånd genomgripande förändringar. Om den fackliga och politiska arbetarrörelsen verkligen vill utnyttja sina positioner för att på ett avgörande sätt befordra de anställdas inflytande inom företagen kan emellertid en moderniserad aktiebolagslag, som utformas i de anställdas och samhällets intresse, spela en betydelsefull roll.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till regeringen begär utredning och förslag till ny aktiebolagslag, varvid de anställdas och samhällets intressen tillmätes den avgörande betydelsen.

Stockholm i januari 1969

C. H. Hermansson (vpk) Gunvor Ryding (vpk) Eivor Marklund (vpk)
